

LITERARISCHE STILANALYSE IN GEDICHTEN VON SAFIYE CAN

SAFIYE CAN'IN ŞİİRLERİNDE BİÇEM ANALİZİ

*Umut BALCI*¹

ZUSAMMENFASSUNG

Safiye Can zog mit ihrem Gedichtband "Rose und Nachtigall", dessen erste Auflage im Januar 2014 und -dank dem Interesse der Leserschaft- drei Monate später jeweils die zweite Auflage veröffentlicht wurde, all das Interesse der deutschen Literaturszene auf sich. Can, die außerdem eine Geschichteautorin und Gedichtübersetzerin ist, schrieb ihre Gedichte um den deutsch-, türkisch- und tscherkessischen Kulturraum und vermittelte somit diese Kulturharmonie ihrem Lesepublikum mit unterschiedlichen Motiven und sprachlichen Eigenbesonderheiten.

In dieser Arbeit haben wir ausgehend vom Gedichtband „Rose und Nachtigall“ die Stilistik der Autorin in Griff genommen. Sprachliche Merkmale ihrer Gedichte, die häufig gebrauchten Wortarten und Wortgruppen, Wortdoppelungen, Gegenwörter und rhetorische Figuren haben wir analysiert. Ebenfalls haben wir die Motive wie z.B. Rose und Nachtigall, Heimat, Sehnsucht, platonische Liebe, Einsamkeit, Schmerz und Angst untersucht und somit die Multikulturalität der Autorin und die Reflexion dieser Situation auf ihre Gedichte ausführlich behandelt.

Key Words: Safiye Can, Gedichtanalyse, Stiluntersuchung, Rose und Nachtigall.

---

¹ Doç. Dr., Batman Üniversitesi, e-posta: balci_u@yahoo.de

ÖZET

Safiye Can 2014 Ocak ayında piyasaya çıkan ve gördüğü büyük ilgiden dolayı üç ay sonra ikinci baskısı yapılan *Rose und Nachtigall* (Gül ve Bülbül) adlı şiir kitabıyla Alman edebiyat çevrelerinin ve şiir severlerin ilgisini üzerine çekmiştir. Ayrıca öykü yazarlığı ve şiir çevirmenliği de yapan Can, şiirlerini Alman, Türk, Çerkez kültür ekseninde ele almış ve bu kültür yumağını okuyucularına çeşitli motif ve dilsel yaklaşımlarla aktarmıştır.

Bu çalışmamızda Can'ın *Rose und Nachtigall* adlı şiir kitabından hareketle, yazarın biçimini ele aldık. Yazarın edebi faaliyetlerini ana hatlarıyla açıkladıktan sonra şiirlerindeki dil kullanımını ele aldık. Özellikle şiirlerinin mısra yapısını, kullandığı sözcük türlerini, sözcük kümelerini, ikilemeleri, zıtlıkları ve söz sanatlarını farklı şiirler üzerinde analiz ettik. Ayrıca şiirlerde ağırlıklı olarak ön plana çıkan Gül ve Bülbül, memleket, hasret, karşılıksız aşk, yalnızlık, acı gibi motifleri de inceleyip yazarın çok kültürlülüğünü ve bu çok kültürlülüğün şiirin konusuna yansımalarını detaylı bir şekilde ele aldık.

Anahtar Kelimeler: Safiye Can, Şiir Analizi, Biçem Analizi, Gül ve Bülbül.

I. Giriş

Safiye Can Almanya'nın Offenbach şehrinde doğmuş, büyümüş, Çerkez asıllı bir yazardır. Goethe Üniversitesi'nde felsefe ve hukuk bilim okumuş, yüksek lisansını da Nietzsche'nin "Böyle Buyurdu Zerdüşt" adlı eseri üzerine yazdığı çalışmayla tamamlamıştır. Aynı üniversitede ikinci lisans eğitimine başlamış ve halen Germanistik ve Kültür Tarihi okumaya devam etmektedir. Avrupalı Türk Yazarlar Birliği (ATYG) üyesi olan Can'ın çeşitli edebiyat ödülleri de vardır.

Safiye Can'ın yazar, şair, çevirmen olmak üzere edebiyat alanına katkısı büyüktür, dolayısıyla son zamanlarda, kitap tanıtım toplantıları, metin okuma aktiviteleri, kitap fuarları, kongre ve sempozyumlara aktif katılımından dolayı özellikle Almanya'daki edebiyat çevreleri tarafından sıklıkla ele alınan bir yazardır.

Bu çalışmamızda Can'ın 2014 Ocak ayında piyasaya çıkan ve edebiyat çevrelerince gördüğü yoğun ilgiden dolayı üç ay sonra ikinci baskısı yapılan "*Rose und Nachtigall*" (Gül ve Bülbül) (Can, 2014a) adlı eserinden hareketle ağırlıklı olarak yazarın şiir ve şiir diline yaklaşımını irdeleyeceğiz. Ayrıca yazarın edebiyata bakış açısı, edebiyat ile ilgili çalışmaları, eserlerinin yerellik/evrensellik boyutu, göçmenlik sorunsalı, eserlerinde ön plana çıkan motifler, dil kullanımını gibi konulara da ayrıntılı bir şekilde değinilecektir. Edinilen bilgiler ışığında ise Safiye Can'ın özelde Alman, genelde Dünya edebiyatına katkısı somut verilerle ortaya konacaktır.

II. Safiye Can'ın Edebi Etkinlikleri

Safiye Can yazdığı şiirlerle ön plana çıkan bir yazardır. Can'ın şiirleri ile ilgili detaylı bilgiye geçmeden önce, yazarın diğer edebi etkinlikleri ile ilgili genel bilgiler aktaracağız, böylelikle yazarın şiirlerini daha somut verilerle tartışma imkanı bulmuş olacağız.

Can'ın *Das Halbhalbe und das Ganzganze* (Can, 2014b) adlı kısa öyküsü Mayıs 2014'te kitap olarak yayınlanmıştır. Bu öykü dilsel özellikleri (Oberflächenstruktur) ve içerik (Tiefenstruktur) açısından yazarın öykücülük yeteneğini gözler önüne sermektedir. Dil ile içeriğin kusursuz bir şekilde kaynaştırılması okuyucunun öyküyü her okuduğunda olaylara farklı bir bakış açısıyla yaklaşmasını sağlamaktadır. Başka bir ifadeyle, anlamlama ve yorumlama boşlukları (Leerstelle) adı verilen ve okuyucuya anlatılan konu ile ilgili düşünme olanağı sunan dil kullanımı öykünün çeşitli yerlerine ustaca serpiştirilmiş, böylece okuyucunun öyküyü oyun hamuru gibi ele almasına olanak tanınmıştır.

52 sayfadan oluşan öyküyü Can bölümlere ayırmış ve her bölüm içeriğe uygun bir başlıkla sunulmuştur. Böylece okuyucunun ilgili bölümde karşısına çıkacak konuya hazırlıklı olması hedeflenmiştir. Öykünün bir diğer önemli özelliği ise otobiyografik öğeler içermesidir. Starcke (2014) Friedrich ve Sofia adlı iki gencin anlatıldığı öyküde Sofia'nın davranışlarıyla Safiye Can'ı çağrıştırdığını dile getirmektedir:

Sofia, man merkt es schnell, trägt autobiografische Züge der Dichterin Safiye Can, die als Übersetzerin eines Gedichtes von Nazim Hikmet *Wie Kerem* zitiert und geoutet wird und mit diesem Schachzug den Kreis zu ihren Gedichten schließt (Starcke, 2014)

Starcke'nin yukarıdaki alıntıda işaret ettiği benzerlik öyküdeki Sofia ile Safiye Can'ın Nazım Hikmet'in *Kerem Gibi* adlı şiirini çevirip bu şiiri kendi şiirleri için bir çıkış noktası olarak ele almalarına dayanmaktadır.

Yukarıda kısaca ele aldığımız *Das Halbhalbe und das Ganzganze* adlı öykü Can'ın kitap olarak basılmış ilk öyküsüdür. İlk olmasına rağmen, gerek konu seçimi gerekse anlatım tekniği açısından Can'a kusursuz bir öykü yazarı özelliği kazandırmıştır.

Öykü yazarlığının yanı sıra Safiye Can edebiyat çevirisi ile de profesyonel bir şekilde uğraşmaktadır. Can'ın ön plana çıkan çeviri çalışmaları çocuk edebiyatı metinlerinin çevirisi, şiir ve şarkı çevirileridir. Nazım Hikmet, Orhan Veli, Atilla İlhan, Turgut Uyar, Cemal Süreyya, Molla Demirel ve Kemal Yalçın gibi Türk edebiyatının önde gelen şairlerinin bazı şiirlerini çıkış dilinin sadeliğini ve içeriğini koruyarak başarılı bir şekilde Almancaya aktarmıştır. Şiir çevirilerine ek olarak, çevirdiği şairlerin yaşam öykülerini de Almancaya aktarıp bunu okuyucularıyla paylaşması Türk Edebiyatının gerek Almanya'da gerekse Dünya genelinde tanıtılması açısından oldukça önemlidir.

Safiye Can'ın çeviri etkinliği sadece Türkçeden Almancaya çevrilen şiirlerinden ibaret değildir. Can ayrıca Else Lasker-Schüler, Horst Bingel, Werner Söllner, Michale Starcke gibi belli başlı şairlerin Almanca şiirlerini Türkçeye çevirmiş, böylece Alman Edebiyatı ile Türk Edebiyatı arasında diller arası (kültürler arası) bir köprü vazifesi görmüştür.

Çeviri etkinliği üzerine düşüncelerini Can şu şekilde dile getirmektedir:

Çevirmen, şiir çevirirken aslında kendi şiirlerini de hazırlamaktadır. Şiirin oluşumu ve işlenmesi bir aylık bir süre alır, sonra yapılan çeviri birkaç hafta bekletilir (dinlendirilir), son olarak da birkaç haftalık yeniden gözden geçirme aşaması başlar. Bu şekilde gün hesabı yaparsanız, çeviri çılgınların işi olur çıkar. Gün hesabı yerine harf ve sözcük hesabı yapmak ise saygı gösterilesi bilgelerin işidir.² (Çeviri ve vurgu UB).

Yukarıdaki alıntıdan anlaşılacağı gibi, Safiye Can çeviri etkinliğini hesap işi olarak değil de bilgilik gerektiren bir edim olarak görmektedir, çünkü çeviri bitirme odaklı bir etkinlik değil, tersine estetik odaklı bir faaliyettir.

Kısa öykü ve çeviri etkinliklerine değindiğimiz şair Safiye Can'ın ayrıca kolaj çalışmaları da vardır (Bkz: Resim 1)³:

Resim:1

² <http://www.safiyeacan.de/uebersetzung/> (01.04.2015)

³ <http://www.safiyeacan.de/vita/> (01.04.2015)

Resim 1’de Safiye Can’ın kolaj çalışması örneklendirilmiştir. Çalışmasını güvercin motifiyle görselleştiren Can (ilk bakışta güvercin resmi algılanmasına rağmen, Can’ın *Rose und Nachtigall* adlı şiir kitabı ve bu kitabın neredeyse her sayfasına işlenen *bülbül* motifi ile bağlantı kurulduğunda bu kolaj çalışmasının da bülbülü resmettiği kanısına varılabilir) bu motifin içine doğduğu yer olan Offenbach’ın kültür bilgisini monte etmiştir. Bu çalışmadan yola çıkarak okuyucu çok farklı içerik saptamaları ortaya koyma şansı elde etmektedir. Örneğin: Yazarın (Safiye Can) ismini motifin orta yerine, yani güvercinin kalp bölgesine yerleştirmesi kendisini resmettiği güvercinle özdeşleştirmesi anlamına gelebilir. Offenbach’ta havalanan güvercin: Dünyaya gözlerini Offenbach’ta açan yazar, kendisini Offenbach’ta özgür hisseden yazar, Offenbach’ın taşıyla, toprağıyla, mağazasıyla, marketiyle, istasyonuyla vs özdeşleşen yazar, Offenbach’ın tüm özelliklerini kendisinden bir parça olarak gören yazar şeklinde çok farklı açılardan yorumlanabilmektedir.

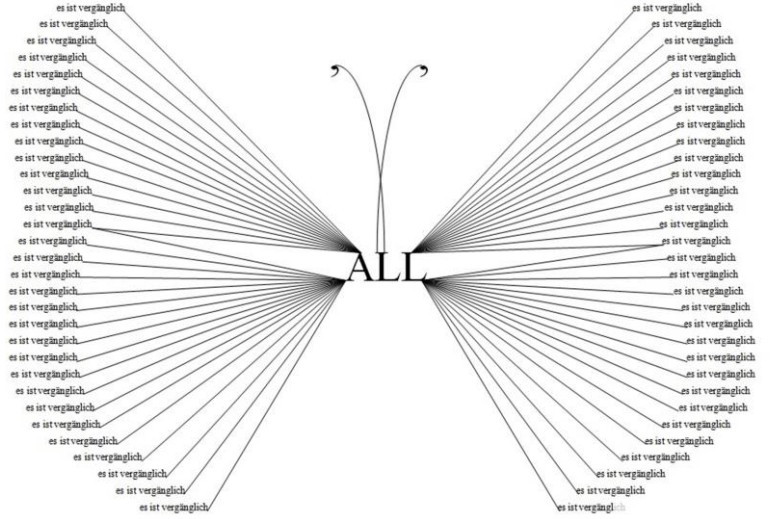
Sanatsal etkinliklerine resim çalışmaları ve fotoğrafçılığı da eklediğimizde, aslında sadece bir şiir değil, sanatı dört koldan saran bir insanla karşılaştığımızı rahatlıkla görebileceğiz.

III. Safiye Can ve Şiir Sanatı

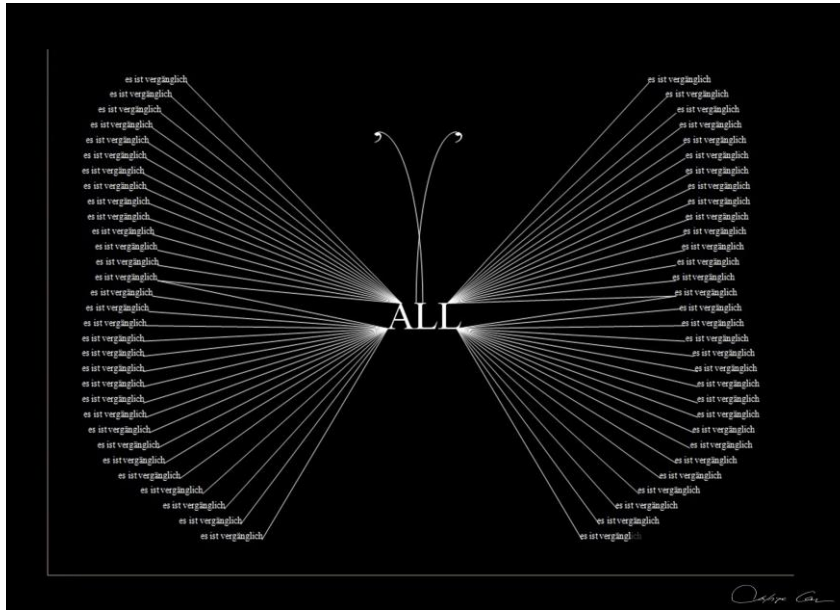
Safiye Can’ın şiirleri hem yapısal açıdan hem de dil ve içerik açısından kendine has özellikler sergilemektedirler. Çalışmamızın bu bölümünde Can’ın şiirlerini sergiledikleri görsel ve dilsel özellikleri açısından örneklerle analiz edeceğiz. *Rose und Nachtigall* (2014a) adlı şiir kitabında geçen tüm şiir örneklerini alıntılama imkanımız olmadığı için, alıntılama görsel şiirlerle sınırlandıracağız. Diğer şiirler üzerinden yapılacak motif analizinde ise şiirin tümünü alıntılama yerine mısra alıntısı yapmak kapsam açısından daha faydalı olacaktır.

1. Görsel boyut / Somutluk

Şiirde görsellik Antik dönemden Ortaçağ’a, Barok döneminden günümüze kadar gelen bir yaklaşımdır. Antik dönemden Barok dönemine kadarki süreçte ortaya çıkan görsel şiirler figüratif özellikler sergilemektedir (Bkz: Balci, 2009:144), bu yüzden bu şiirlere Figür-Şiirler adı verilmektedir. *Somut* kavramının şiir için kullanımı ise 1950’li yıllara dayanmaktadır. Şiirde somutluk (somut şiir akımı) ellili yıllarda dünyanın birçok ülkesinde bir tür olarak aynı anda önem kazanmaya başlamış ve bu alanda kuramsal çalışmaların yanı sıra pek çok somut şiir örneği verilmiştir. Görsel öğelerin ağır bastığı somut şiir, geleneksel ve modern şiir öğelerini yıkmış ve son yüzyıl şiir anlayışına farklı bir boyut kazandırmıştır (Bkz. Balci ve Darancık, 2007:102). Yüksel Pazarkaya, Behcet Necatigil, Nazım Hikmet, Metin Altıok, Akgün Akova gibi bazı Türk şairlerin şiirlerinde somutluk, yeri geldiğinde görsellik yeri geldiğinde kaligrafi ve tipografi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Safiye Can’ın bazı şiirlerinde de somut kavramını ortaya çıkaran tekniklere rastlanmaktadır:

Resim: 2

Resim: 3

Can'ın *Butterfly* adlı şiiri bir kelebeği görselleştiren iki kısımdan oluşmaktadır. Resim 2'de görülen birinci kısmı beyaz zemin üzerine, resim 3'te görülen ikinci kısmı ise siyah zemin üzerine resmedilmiştir. Kelebeğin kanat çizgileri *es ist vergänglich* (zaman geçici/hayat kısa/fani) tümcesiyle süslenmiş ve kelebeğin kısa ömrüne (bir günlük hayatına) göndermede bulunulmuştur. Resim 2'deki beyaz zemin kelebeğin yaşadığı gündüz vaktini (aydınlığı), resim 3'teki siyah zemin ise ölümü (hayatın/zamanın tükenmişliğini) sembolize etmektedir.

Farklı okuyucuların iki kısımdan oluşan bu görsel şiir örneğinden yola çıkarak çok farklı yorumlar yapma olanakları vardır. Örneğin: Kelebeğin hayatı gibi aslında insan hayatının da kısa olduğu ve her an bitebileceği, insan hayatının hem aydınlık hem karanlık bir yönünün olduğu, herkesin kaçınılmaz olarak karanlıkla (ölümle) yüzleşeceği ve bunun için aydınlık dönemlerimizi en iyi şekilde değerlendirmemiz gerektiği gibi çeşitli sonuçlar çıkarılabilir.

Butterfly adlı şiiri örneğinde görüldüğü gibi, okuyucuyu yoruma sürükleyen boyut öncelikli olarak görsel boyut, sonradan da yazı (tümce) boyutudur. Safiye Can böylelikle görsellik ile içerik arasında kopmaz bir bağ oluşturmuştur.

Bir başka somut/görsel şiir örneği de Resim 4'teki *Heimadresse*⁴ (Memleket adresi) adlı şiirdir:

Heimadresse
Zuhause ist wo die Welt liegt
wir brauchen uns nicht die Köpfe einschlagen
passen alle rein aber dass Zuhause Welt ist begreifen
wir nur wenn wir entfernt sind von Zuhause drum müssen
wir alle zum Mond einer nach dem andren aber ohne Drängeln
und von oben runterschaun zur Heimat also in der
endlosen Weite des Universums blicken gen Meer und Berg
die so anders doch nicht sind von Ort zu Ort und wir so
anders doch nicht sind von uns zu uns beim Anblick
hoch hoch müssen wir allesamt und verbleiben
hier unten machten wir sonst nur
viel zu viel Unfug

Resim:4

Bu şiirde Can okuyucunun önüne görsel olarak bir dünya (gezegen) koymaktadır. Bazı sözcüklerin diğerlerine göre daha soluk görünmesi yazarın şekilsel olarak kararları ve okyanusları resmetmek istemesinin sonucudur. Diğer şiir örneklerinde olduğu gibi, bu şiir de yoruma açıktır ve her okuyucu görsellik ile içerikten yola çıkarak farklı sonuçlar çıkarabilir. Örneğin: *Heimadresse* (Memleket) sözcüğünün Dünya'nın tepesine yerleştirilmesi aslında dünyanın herkesin evi olduğunu ve bu evde yaşayan tüm insanların birbirlerine saygı çerçevesinde yaklaşmaları gerektiğini vurgulamaktadır. Zaten bir tuğla gibi örülen sözcükler bir araya getirilip içerik analizi yapıldığında da şiirin sevgi, saygı, hoşgörü, ortak yaşam, dayanışma gibi kavramlara vurgu yaptığı da fark edilecektir.

⁴ <http://www.safiyecan.de/heimadresse/> (01.04.2015)

Resim 5'teki *Der Garten*⁵ adlı şiir ise ilk bakışta bir ağacı görselleştirmektedir. Konu olarak yalnızlığın işlendiği bu şiirde anahtar sözcüklerden yola çıkarak, yazarın kalabalıklar içindeki yalnızlığı, iletişim kurma çabaları fakat bu çabaların boşa çıkması hem görsel (ağacın tek olarak resmedilmesi) hem de tümce bazında aktarılmaktadır.

Der Garten

Ich sprach
in jeden Garten hinein
aus jedem hörte ich mich selbst heraus.
Ich wurde zur Grille, sie rupften
mir die Flügel aus, zum Leuchtkäfer
wurde ich, sie nahmen mir das Leuchtorgan
ich wurde zum Baum, man schälte
meine Rinde, zur Scheune wurde ich und
brannte nieder.
Wer sein Herz nicht bändigen kann
der lebt.
Wer lebt
darf sterben.
Ich fand
keinen Garten
der mir vom Leben
erzählte, in jeden sprach ich hinein
aus jedem hörte ich mich selbst heraus.

Resim:5

Safiye Can'ın görsel şiir örneklerinden son olarak tek sözcükten oluşan *Textdichter*⁶ şiirini ele almak istiyoruz. İfade edildiği gibi bu şiir, Can'ın diğer şiirlerinden farklı olarak, tek sözcükten oluşmaktadır.

†TEXT†DICHTER

Resim:6

⁵ <http://www.safiyecan.de/der-garten/> (02.04.2015)

⁶ <http://www.safiyecan.de/textdichter/> (01.04.2015)

Can bu şiirinde görselliği dil oyunuyla sağlamaktadır. Şiirde kullandığı † işaretini iki farklı görevde ele almıştır. T harfi olarak ele alındığında Textdichter (=metin yazarı) anlamı kazanır ve yazarlara yönelik bir göndermede bulunur. Haç işareti olarak ele alındığında ise EX (=ölü) sözcüğünü kuşatan ayraç olarak görev görür. Bu durumda *ölu yazar* anlamı çıkar. Ölü/ölmek kavramı ile Hıristiyanların mezarı başına dikilen haç sembolü arasında anlamsal bir bağ kurulmuş, böylelikle *ölüm* hem EX sözcüğüyle hem de onu kuşatan † sembolü ile dile getirilmektedir.

2. Dil oyunları

Safiye Can'ın şiirlerinde dil oyunları farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Bazen aynı anlama gelen sözcüklerin tekrar edilmesiyle *vurgu* sağlanıyor, bazen zıt anlamlı sözcüklerin bir arada kullanılmasıyla *tezatlık* oluşturuluyor, bazen de söz sanatlarıyla (rhetorische Figuren) öncelikli olarak dilsel farklılık sonra da konu ile ilgili farkındalık yaratılıyor.

In *weiter Ferne, unter dem Sternenhimmel* (s.17) mısrasında Can, aynı anlama gelen altı çizili iki sözcüğü (weit/fern > uzak) bir arada ardışık bir şekilde kullanıp *uzak* kavramına vurgu yüklemektedir. Aynı vurgu yöntemini aşağıda alıntıladığımız şiir örneğinde de yapmaktadır. Anlamları birbirine çok yakın beş sözcüğü (Tornado, Schutt, Ruine, Scherben, Trümmer > yıkıntı) şiirin başında kullanarak felaket, yıkıntı, çöküş kavramlarına vurgu eklemektedir. Şiirin başında kullanılan bu beş sözcük ayrıca aşağıda ele alınacak olan sözcük kümelerine de örnek oluşturmaktadır.

Tornado Schutt Ruine Scherben Trümmer was auch immer nicht reflektierten das Leben geht weiter das Leben geht weiter geh weiter geh weiter nicht stehen bleiben bleib bleibe (s. 20)

Şiirin devamında ise karşımıza zıt kavramların (gehen/bleiben > gitmek/kalmak) kullanımına dayalı başka bir dilsel yaklaşım, yani *tezatlık* çıkmaktadır. Bu şiirde ön plana geçen bu dilsel yaklaşımlar şiirin derin yapısını da (içerik) belirlemektedir: Bir yandan anlatıcının yıkıntılarla dolu hayatının bıktırıcılığı ve bu hayattan kurtulma isteği, diğer taraftan da içindeki umut kırıntılarının sesi yansıtılmıştır.

Aşağıdaki şiirde de anlamın zıtlıklar aracılığıyla ortaya çıkarıldığı görülmektedir. Şiirin birinci kıtasının birinci mısrasında *dunkel* sözcüğü (Liebe ist eine dunkle Sache) ile ikinci kıtasının birinci mısrasında *hell* (Liebe ist eine helle Sache) sözcüğü birbirlerine zıt kavramlardır. Birbirine zıt bu iki kavramı kıtaların ilk mısralarına yerleştirerek yazar insanın iyi ve kötü, karanlık ve aydınlık yanlarına vurgu yapmaktadır. Bu sözcükler ayrıca *umut* ve *umutsuzluk* arasındaki bağlantıyı da sağlamaktadır.

Liebe ist eine dunkle Sache
dunkel, wie der Mensch dunkel ist
gefangen in einer Kerkernacht
im Kopf tausend Kakerlaken
verloren in der Finsternis
windet
und windet sich

Liebe ist eine helle Sache
hell, wie der Mensch hell ist
auf lichterfüllter Straße
die Freiheit bis ins Knochenmark
von Wellen minütlich ans Ufer
getragen
findet
und findet sich (s.23)

Yukarıda alıntıladığımız şiirin zıtlıklar dışında farklı dilsel özellikleri de ön plana çıkmaktadır. Bu şiir *modern şiir* örneği olduğundan dolayı klasik şiirin uyak kullanımı yoktur, fakat sesletimi birbirine yakın sözcüklerin kullanılmasıyla kulağa çok hoş gelen bir **tını** (akustik) ortaya çıkarılmıştır. Örneğin sesletimi birbirine yakın sözcükler olan *Kerkernacht* ve *Kakerlaken* ayrıca birinci kıtadaki *windet / windet sich* ve *findet / findet sich* kullanımları da tını oluşturmaktadır. *Der Bass, ... ein Bass / etwas...was* (s.67) kullanımları da yazarın akustik yaklaşımına dahil edilebilecek diğer örneklerdir.

Tınıyı (akustik) ortaya çıkararak bir başka yaklaşım ise **sözcük tekrarlarıdır**. *Zu Menschen anderer Sprache* (s.62) adlı şiirinde *ein Gefühl, ein Gefühl* tekrarı, s.65'te *Unter dem Pflaster liegt der Strand* mısrasının hiçbir değişiklik yapılmadan iki defa tekrar edilmesi ve özellikle *Hand in Hand* (s.66, 74, 77) ikilemesinin birçok yerde kullanılması sözcük tekrarlarına örneklerdir. Bu tekrarlar şiirlere tını kazandırırken, diğer taraftan, özellikle *Hand in Hand* ikilemesinin kullanımı şiirlerin anlam boyutunu güçlendirmekte ve *kültürlerarası dayanışma* (Interkulturelle Solidarität) motifini beslemektedir. Yazarın *Funky Jazz Tage* (s.27) adlı şiirinde de sözcük tekrarlarına dayalı bir akustik ve vurgu yaklaşımı görülmektedir: *mich um...mich wieder / mich aus...mich neu / die anderen, ach, die anderen / Gedanken, Gedanken, Gedanken. Mich* (beni) sözcüğünün tekrarı şiirin akustik boyutunu güçlendirmek için, *Gedanken* sözcüğünün tekrarı ise yazarın içinde bulunduğu yalnızlık durumuna vurgu yüklemek amacıyla yapılmaktadır.

Can'ın şiirlerinin bir diğer dilsel boyutu **sözcük kümeleridir**. Şiirlerinde sözcükler arası çağrışımlardan faydalanan Can sözcük seçiminde ağırlığını isimlere vermektedir ve bu isimleri kümeler (gruplar) halinde kullanmaktadır. Böylelikle hem anlamsal vurgu sağlamakta, hem de kendine has bir biçem yaratmaktadır. *WG-Einkäufe* (s. 54) adlı şiirinin ilk beş mısrasında sözcük grupları ardışık olarak kullanılmış, fiil ise kendine şiirin sonunda yer bulmaktadır. *Zu Menschen anderer Sprache* (s.62) adlı şiirinde *am Main Jogger, Radler, Skater, Turteltauben* sözcük kümesi, *Rose und Nachtigall* adlı şiirinde *der Pfeil und der Degen, das Visier, das Magazin, das Siegen, das Kaputilieren* (s.80) sözcük kümesi, yine aynı şiirde *beim Dichten der Kompass, die Peilscheibe, der Griff, die Klinde, das Wogende, die Zielschiebe* (s.83) sözcük kümesi ön plana çıkmaktadır. Arka arkaya kullanılan sözcüklerin şiirlerin birçoğunda kümeler oluşturmaları ve bu kümelerin şiirlerde anlam vurgusu yapmaları Can'ın ayırt edici bir biçem özelliğidir.

Can'ın şiirlerinde okuyucunun dikkatinden kaçmayan biçem özelliklerinden biri de çok sık kullandığı **enstrüman adları** ve müzik ile ilgili diğer kavramlardır. Yazarın müziğe yakın ilgisinin bir işareti olan bu yaklaşım kendisini birçok şiirde göstermektedir: *Geigenspiel* (s.26), *Funk Jazz Tage* (s.27), *Saxophon, Violine, Jazz, Bass* (s.67), *Grammophon* (s.75), *Saxophon* (s.83). Yazar müzik aletleri ile ilgili bağlantıyı ağırlıklı olarak kültürlerarası boyutta kurmakta ve İstanbul-İstiklal Caddesi boyunca sıralanan sokak müzisyenlerine göndermede bulunmaktadır.

Safiye Can'ın genellikle zıtlıklar üzerine kurulu olan şiirleri (bu zıtlıklar nerdeyse her şiirde işlenen *karşılıksız aşk* motifinden dolayı sıklıkla kullanılmaktadır) diğer **söz sanatlarını** da içermektedir. Örneğin *Der Schmerz in mir fürchtet sich zu reden* (s.44) mısrasında şair, içindeki ızdırabın konuşmaktan korktuğunu dile getirmektedir. Dolayısıyla bir duyguyu dile getiren *acı/ızdırıp* sözcüğü kişileştirilmektedir. *Monolog mit Schnee* (s.24) adlı şiirinde anlatıcının kar ile sohbet etmesi hem monolog anlatım tarzına hem de kar'ın kişileştirilmesine örnektir. Can'ın şiirlerinde öne çıkan bir başka söz sanatı da mecazi aktarımdır (Metapher). *Fern vom Land der rosen und Nachtigall beweint an jeder Strassenecke ein Grammophon* (s.75) mısrasında gramofonun ağlaması buna bir örnek oluşturmaktadır.

3. Motifler

Safiye Can'ın şiirlerinde çok çeşitli konu ve motif örnekleri vardır. Bu motiflerin büyük bir çoğunluğu karşılıksız aşk bağlamında kullanılmaktadır. Örneğin kökü çok eskilere, Pers ve Arap sözlü edebiyatından Osmanlı döneminin Divan ve Halk Edebiyatına, oradan da günümüze kadar gelen *Gül ve Bülbül* motifi Can'ın şiir kitabına adını vermektedir.

Wann immer ich eine Rose sehe
in mir, die Nachtigall (s.5 und 117)

Yazar kitabına *Gül ve Bülbül* ile başlayıp *Gül ve Bülbül* ile bitirmiştir. Can'ın „Nerede bir Gül görsem, içimde Bülbül“ şeklinde Türkçeye çevirebileceğimiz yukarıdaki önsöz ve sonsöz niteliğindeki ifadesi onun bu motife olan duygusal yakınlığını yansıtmaktadır.

Gül ve Bülbül motifi günümüz Anadolu ve Ortadoğu topraklarının bulunduğu coğrafyada ortaya çıkmış, yüzyıllar boyunca birçok şair tarafından farklı anlamsal boyutlarıyla ele alınmıştır. Safiye Can'ın şiirlerinde ise bu motif dar anlamda memleket hasretini genel anlamda ise Anadolu kültürünü yansıtmaktadır.

Yazar *Rose und Nachtigall* adlı şiirinde *Gül ve Bülbül* motifini iki farklı açıdan ele almaktadır. İlk olarak Güllerin ve Bülbüllerin memleketinden uzakta yaşadıklarını [*Fern vom Land der Rosen und Nachtigallen* (s.73, 74, 75, 76, 84)], ikinci aşamada ise Güllerin ve Bülbüllerin memleketinde yaşadıklarını [*Im Land der Rosen und Nachtigallen* (s. 78, 80)] anlatmıştır. Her iki kullanımda da memleket hasreti, yani Anadolu topraklarına hasret ağırlıklı olarak ön plana çıkmaktadır. *Fern vom Land der Rosen und Nachtigallen verwandelt sich zu Stein, was ich berühre* (s.73) mısralarında yazar *Güllerin ve Bülbüllerin memleketinden uzakta, dokunduğu her şeyin taşla dönüştüğünden* bahsetmektedir. Bu da *Gül ve Bülbül* motifinin hasret kavramını ne kadar baskın bir şekilde aktardığını gözler önüne sermektedir. *Gül ve Bülbül* kullanımıyla şiirin geneline yayılan hasret motifi gurbetteyken acı, memleketeyken mutluluk yansıtmaktadır. Dolayısıyla şair acıyı ve mutluluğu iç içe yaşamaktadır.

Yukarıda anlatılan *Gül ve Bülbül* motifi şiir içinde başka motiflerle kaynaşarak derinlik oluşturmaktadır. Memleket, hasret, aşk gibi motifler *Rose und Nachtigall* adlı şiirin içinde *Gül ve Bülbül* motifyle kaynaşmış ve neredeyse her mısradaki okuyucunun karşısına çıkmaktadır.

Breitengrad
Nach Heimat riecht sein Hemd
Seine Hände, die Augen
-Ferne (s.25)

Yukarıda alıntılanan *Breitengrad* adlı şiirde yazar „memleket kokuyor gömleğin, ellerin, gözlerin“ ifadeleriyle *memleket, hasret, memleket aşkı* gibi motiflere vurgu kazandırmıştır.

Can'ın şiirlerinde sık sık okuyucunun karşısına çıkan başka bir motif ise karşılıksız aşktır. Bu motif işlerken Can, aşağıda örneklendiği gibi, çok çeşitli şiirsel yaklaşımlar kullanmaktadır.

Solange ich dich dachte
warst du reell
existenziell
mit drei Punkten
begann ich dich
mit einem
wirst du jetzt
n i c h t s
(s.22)

Karşılıksız aşk motifinin işlendiği bu şiir örneğinde Can, daha önce açıkladığımız akustik özelliği *ich/dich* sözcüklerini tekrarlayarak ve *reell/existenziell* sözcüklerini ardışık sıralayarak ortaya çıkarmaktadır. Şiirin son mısrasını oluşturan *nichts* sözcüğünün yazılışı ise somut şiir yaklaşımıdır. Sözcüğü oluşturan harflerin arasına mesafe koyularak harfler birlikteliklerini yitirmiş, böylece görsel olarak yalnızlığa ve terk edilmişliğe vurgu yapılmıştır.

Als hätte ein Käfer, zu seinem Fühler gefunden, so war es, dir zu begegnen (s.32) şiirinde sevgiliyle herhangi bir yerde tesadüfen karşılaşmanın yüksek duygu boyutu, *Manche Tage sind solche, da laufe ich dir ständig, über den Weg, doch du bist sie alle nicht* (s.33) şiirinde ise anlatıcının sevgiliyi kalabalıklar içinde arayışı, fakat sevgiliye ulaşamaması işlenmektedir.

Unabwendbar   wohin ich auch blicke   was immer ich höre   womit ich auch beginne   wonach mich umdrehe: Du.   (s.34).

Unabwendbar adlı bu şiirde anlatıcının duyguları basamaklar şeklinde görselleştirilmiş ve basamaklar sevgilide son bulmaktadır. Anlatıcının baktığı her yerde, işittiği her sözde, başladığı her işte, yüzünü döndüğü her yönde sevgiliyi görmesi bu şiirin konusunu oluşturmakta ve diğer şiirlerinde olduğu gibi karşılıksız aşk, ya da sevgi arayışı motif olarak ele alınmaktadır.

Yukarıda ele almaya çalıştığımız *Gül ve Bülbül, memleket, hasret, karşılıksız aşk* motifleri Can'ın neredeyse tüm şiirlerine yansımış ve genellikle iç içe işlenmiştir. Bu motifler ayrıca birçok şiirde korku, ızdırap, yalnızlık alt motifleriyle süslenmiştir.

4. Kültürlerarasılık

Safiye Can Çerkez asıllı bir Alman vatandaşıdır. Almanya'da doğmuş, büyümüş, dolayısıyla Alman (Batı) kültürünü yakından tanımaktadır. Alman, Türk, Çerkez kültür ekseninde geçen hayatı şiirlerine ağırlıklı olarak *kültürlerarası dayanışma, hoşgörü, sevgi ve kardeşlik* şeklinde yansımıştır. Şiirlerinin büyük bir kısmında da ortak yaşama davet vardır.

Yazarın *Heyhat* adlı şiiri (s.17) kültürler arası bağlantıya bir örnek teşkil etmektedir. Şiir kitabında yazılan tüm şiirler Almanca olmasına rağmen, *Heyhat* adlı şiirin sadece başlığını Türkçe vermiş, şiir yine Almanca aktarılmıştır. Dipnot olarak da *Heyhat* sözcüğünün ne anlama geldiği hem Almanca hem de Arapça olarak verilmektedir. Dolayısıyla bu şiirin başlığından yola çıkarak üç dil arasında bağlantı kurulmuştur.

Can birçok şiirinde de Türkiye'ye, Türk Edebiyatına, Türk geleneklerine göndermelerde bulunmuş, böylece Türk ve Alman kültürlerini iç içe harmanlamıştır. Örneğin *aus einem Boot kann man türkischen Tee kaufen* (s.62) mısrasında Türklerin geleneksel bir içeceği olan çay, *Eine Bosphorusmöwe* (s.63) mısrasında İstanbul Boğazının martıları, *Der Kalligraph in İstanbul-Çağaloğlu* (s.73) mısrasında İstanbul'un Çağaloğlu semti ve *Attila İlhan* (s.62) ifadesiyle doğrudan Türk Edebiyatı ve Anadolu şiiri ön plana çıkarılmıştır. *Man kann sich in einen Kilim* (s.78) mısrasında geçen kilim sözcüğünün doğrudan Türkçe kullanımı görülmektedir. Yazar büyük olasılıkla kilim sözcüğünü öz kültür ögesi (Realienbezeichnung) olarak görmüş, bu yüzden vurguyu kaybetmemek adına Almanca karşılığını kullanmamıştır.

5. Otobiyografik özellikler

Standortangabe (s.31) adlı şiirinde geçen *Fotografien* ve başka bir şiirinde geçen *eine Dichterin* (s.83) sözcükleri dişil kavramlardır (Femininum). Şiir dilindeki anlatıcı (Lyrisches-Ich) ile yazarın kendisi bu bağlamda özdeşleşmektedir. Buna benzer anlatıcı yaklaşımı şiirlerinin büyük bir çoğunluğunda mevcuttur.

Safiye Can'ın özgeçmişi hakkında bilgi sahibi olan okuyucular şiirlerindeki diğer otobiyografik özellikleri de rahatlıkla fark edebilmektedir. Örneğin *eine Übersetzerin dichtet Atilla İlhan ins Deutsche* (s.62) mısrasında bayan bir çevirmenin Atilla İlhan şiirlerini Türkçeden Almancaya çevirmesinden bahsedilmektedir. Safiye Can'ın da Türkçeden Almancaya Atilla İlhan şiir çevirileri vardır. *Der Goetheplatz* (s.60), *Hauptbahnhof über Offenbach Ost* (s.60), *An der Goethe Universität Campus Westend* (s.63) mısralarında da yazarın yaşadığı (doğup büyüdüğü) yerlere vurgu yapılmaktadır. *Die KÄS, Şinasi Dikmen* (s.67) mısrasında da Almanya'da yaşayan Türk asıllı yazar Şinasi Dikmen'e ve onun kurduğu tiyatroya (*Die KÄS*) gönderme vardır. Safiye Can'ının Şinasi Dikmen ile tanışıklığı ve onun sanatsal aktiviteleriyle yakından ilgilenmesi özgeçmişinde anlatılmaktadır.

Sonuç

Bu çalışmamızda Safiye Can'ın şiirlerinde biçem analizi üzerinde durduk. Çalışmamızın çıkış noktası 2014'ün başında yayımlanan *Rose und Nachtigall* adlı şiir kitabıydı.

Safiye Can Almanya'da doğan ve şiirlerini Almanca yazan Çerkez asıllı bir yazardır. Şiirlerine sinen Türk-Alman kültür özellikleri ilk okumada net bir şekilde fark edilmektedir. Yazarın şiir dili kendine özgü özellikler taşımaktadır, özellikle şiirlerindeki sözcük seçimi yazarın en belirgin ayırt edici özelliğidir. Şiirlerinin bazılarında zıt anlamlı sözcükleri bir arada kullanmış ve zıtlıklardan yola çıkarak konu vurgusu yapmaya çalışmış, bazılarında ise aynı anlama gelen farklı sözcükleri ardışık bir şekilde sıralamıştır. Yazarın sözcüklere dayalı bir diğer yaklaşımı ise sözcük kümeleridir. Şiirlerinde ardı sıra dizilmiş sözcükler isimlerden oluşan kümeler oluşturmakta ve bu kümeler Can'ın şiirlerine deyim yerindeyse "sözcük

şiiirler" özelliği kazandırmıştır. Bundan dolayı Can'ın şiiirleri, şiiirlerinde ağırlıklı olarak fiil kullanan şiiirlerin aksine, içinde acı ve ızdırabı barındıran sessiz, durgun fakat etki seviyesi yüksek şiiirler olarak görülebilir.

Can'ın şiiirlerinde ne çıkan bir yaklaşım da akustik yapıdır. Sözcük tekrarları, sesletimi birbirine yakın sözcüklerin yan yana kullanımı, tonlaması birbirine yakın sözcüklerin farklı mısralara serpiştirilmesi gibi şiiirsel yaklaşımlar Can'ın şiiirlerinde müzikaliteyi en yükseğe çekmiş ve şiiirlerin okuyucuda bıraktığı olumlu izlenim böylelikle pekiştirilmiştir.

Gl ve Bülbül motifi yazarın sıklıkla ele aldığı bir motiftir. Kitabın sayfalarını bülbül resmiyle süslemiş, böylece hem görsel açıdan bu motifi ön plana çıkarmış hem de şiiirlerine konu olarak seçmiştir. Bu motif yazarın memleketine karşı beslediği sevgiyi ve hasreti acıyla karışık yansıtmasında önemli rol oynamıştır. Bu motif sayesinde yazar Almanya ile Türkiye, geçmiş ile gelecek arasında bir köprü kurmuş, böylelikle aşk, kültürler arası dayanışma, hoşgörü, sevgi gibi konuları estetik bir şekilde okuyucunun karşısına koymuştur.

Can'ın dikkat çeken bir yaklaşımı da aynı şiiirde birden çok motifi bir arada ele almasıdır. Korkuyu ve umudu, aşkı ve acıyı, yalnızlığı ve birlikteliği aynı şiiirlerde i içe ele almış ve böylece zıtlıklardan oluşan bir harmoni yaratmıştır.

Şiiirlerindeki görsellik ise yazarın sanatsal yeteneğini gözler önüne sermiştir. Yazarın sözcüklerle çizdiği resimler şiiirlerin ilgi çekiciliğini arttırmakta ve okuyucuyu hem içerik hem de görsellik açısından doyurmaktadır.

Kaynakça:

Balci, Umut ve Darancık, Yasemin (2007): Almanca Yazın Terimleri Sözlüklerinde "Somut Şiiir" in Tanımı. *Çukurova niversitesi, Eğitim Fakltesi Dergisi*, 3(34), 101-116. ISSN 1302-9967

Balci, Umut (2009): Konkrete Poesie, Experimentelle Poesie, Figurengedichte: Ein Vergleich. *Dicle niversitesi, Ziya Gkalp Eğitim Fakltesi Dergisi*, 12, 143/157. ISSN 1305-0060.

Can, Safiye (2014a): *Rose und Nachtigall*, (2. Auflage) Grssen Wahn Verlag.

Can, Safiye (2014b): *Das Halbhalbe und das Ganzganze*, Verlag Literatur Quickie.

Sinan Nizam, Betl (2010): Divan Şiiirinin Alegorik Aşık ve Maşuklarından Gl  Bülbül. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 5/3 Summer 2010, s. 462-478.

Starcke, Michael (2014): *Das Halbhalbe und das Ganzganze. Kurzgeschichte von Safiye Can*. <http://www.lyrikwelt.de/rezensionen/dashalbhalbe-r.htm> (01.04.2015).